

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verslagen

Een bijrol voor het verleden

Verslag van

Is de toekomst van gisteren?
[Amsterdam, 6 november 2009]

AD BOERWINKEL

Het is een goede zet geweest van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie om de jaarlijkse studiedag qua tijd en plaats te fixeren op respectievelijk november en De Rode Hoed in Amsterdam. Het aantal belangstellenden groeit met het jaar en de studiedagcommissie verheugde zich, bij monde van dagvoorzitter Jan Schulkes, terecht over de toenemende deelname van psychiaters in opleiding en (psychoanalytisch) psychotherapeuten in opleiding.

Het thema was deze keer: de rol van het verleden in verschillende vormen van psychoanalytische psychotherapie. Er zouden vragen aan de orde komen als: Moet het verleden worden gekend, om onbelast in het heden te kunnen functioneren? In hoeverre wordt wat vandaag is en wat morgen brengen zal, bepaald door wat gisteren was? Hoe maak je een remmend werkend verleden ongedaan?

De filosoof Paul van Tongeren hield de inleidende lezing onder de titel *Het onbereikbare geluk van de dieren — Over zieke en gezonde manieren van vergeten en herinneren*. Hij herinnerde eraan dat hij vier jaar eerder voor hetzelfde publiek een exposé hield over tijd en tijdsbesef en over het lijden aan het verstrijken van de tijd, maar dat er toen geen tijd was om te discussiëren. Hij hoopte dat dat deze keer wel zou lukken. Zijn goed gecomponeerde en goed te volgen verhaal

voerde ons naar Nietzsche, die stelde dat het niet de vraag is of, maar hoe we ons op het verleden moeten richten, omdat we niet om het verleden heen kunnen. Dat komt doordat, zoals Hegel zegt, het ons ongeluk is dat we in tegenstelling tot dieren niet slechts zijn wie, wat, waar en hoe we zijn, maar dat we dat nog weten ook. We vallen daardoor niet samen met onszelf, we raken 'afwezig' en de oplossing zou zijn om te leven in het ogenblik. Een gezonde manier van omgaan met het verleden bevindt zich tussen enerzijds leven als de dieren, dus in het heden en zonder herinnering, en anderzijds leven in het verleden alsof het niet voorbijgaat.

In zijn betoog *Who is afraid of the past*, over de 'klassieke' psychoanalytische psychotherapie, benadrukte Rob Janssen de meerwaarde van het herhalingsconcept, zoals dat vooral in de overdracht naar voren komt. De overdracht is te zien als een slagveld, waarop alle libido en agressie wordt geconcentreerd in een herhaling van het verleden binnen de therapie. Janssen bracht een persoonlijk verhaal met veel voorbeelden van re-enscenering van de overgedragen objectrelaties en evenveel zelfonthulling van de tegenoverdrachtsreacties van de spreker.

Met de titel *Touch and go* wilde Quin van Dam aangeven wat de rol van het verleden is in de affectfobiebehandeling: even aanraken en weer doorgaan. Met een goed uitgevoerd rollenspel werd de werkwijze van McCullough gedemonstreerd en kwamen vooral gedragstherapeutische principes aan bod, zoals *exposure*, responspreventie, systematische desensitisatie en angstregulatie. Het doel van deze behandeling is het herkennen van de afweer en het loslaten ervan, waardoor het affect ervaren en geuit kan worden, leidend tot een verandering in het beeld van zichzelf en anderen. In de affectfobiebehandeling wordt niet gewerkt met het verleden, meer met het conflict dan met de persoon, en meer met de afweer en de

angst dan met de inhoud en de betekenis. Met de nadruk op steun, actie, leren en interventies op cognitief niveau wordt het aandeel van het psychoanalytische in deze benadering wel erg beperkt.

In de eerste discussie werd vooral ingegaan op de door Van Dam gepresenteerde casus, wellicht ook omdat Nederlandse psychoanalytisch psychotherapeuten niet zo geëquipeerd zijn als onze Belgische collega's om filosofisch over ons vak na te denken. Wel viel het pleidooi op voor de, kennelijk noodzakelijke, rehabilitatie van het innerlijke conflict, bijvoorbeeld in de onvermijdelijke strijd tussen het nu, de herinnering en de verwachting.

Na de lunch viel Ab Hesselink in voor zijn collega Dawn Bales, met een wel erg snelle presentatie van de Mentalization Based Treatment (MBT) in theorie en praktijk. Hij legde de nadruk op het belang van de niet-wetende-houding; bij het — te vlot — interpreteren kunnen gemakkelijk fouten ontstaan, met rampzalige gevolgen. Ook van belang leek de uitspraak dat patiënten met een borderline-persoonlijkheidsstoornis weliswaar een verminderd vermogen tot mentaliseren hebben, maar dat dit niet het gevolg is van een gebrek maar van remming. In de MBT is focussen op het verleden zinloos of zelfs schadelijk. Hesselink noemde het risico van spanningsloosheid in de therapie bij een verhaal dat al zo vaak verteld is en hij bepleitte het primaat van de actualiteit. Hooguit in de diagnose kan het verleden een zinvolle bijdrage leveren.

Ook bij de ouder-babytherapie vond Moniek van Kuijk aandacht voor het verleden, in termen van de *ghosts in the nursery*, weinig zinvol, hoewel de vraag in de titel van haar voordracht anders suggereerde: *Kan ouder-babytherapie een moeder helpen om het*

anders te doen dan haar ouders? Het werd een ietwat schools verhaal, maar de filmbeelden van Van Kuijks praktijk riepen veel meeleven op in de zaal.

De laatste bijdrage — van Nel Draijer — ging over de verstrengeling van heden en verleden in de Transference Focused Therapy (TFP) bij borderlinepatiënten. Ook zij waarschuwde, net als Hesselink, voor de afweersfunctie van het praten over het verleden, maar was explicieter over de noodzakelijke plaats van het verleden in de TFP. Het verleden spreekt in de aandacht voor de babyontwikkeling en in het internaliseren van affectief geladen ervaringen. De TFP erkent dat traumata een bron van de borderline-persoonlijkheidsstoornis vormen, en acht het weliswaar nodig het verleden van de patiënt te kennen, maar vindt niet dat de interpretaties daarop gebaseerd moeten worden. Overdrachten zijn niet een — exacte — reproductie van de objectrelatie, maar worden bewerkt door drijven en fantasieën en manifesteren zich in ensceneringen, zoals Janssen ook al benadrukte.

In de einddiscussie probeerde Van Tongeren nog de discussie aan te gaan over de werking van het verleden in het heden en hij reageerde verbaasd op de stelling van Hesselink dat het proces gaat vóór de inhoud en dat het verleden niet relevant is voor de behandeling. Hoe kan je iets aan je probleem doen, zonder te begrijpen hoe het zit, vroeg Van Tongeren zich af.

De studiedag overziend moet ik constateren dat veel sprekers het thema van de studiedag hebben gebruikt om — nog eens — hun therapiemodel te presenteren en dat het verleden meer werd gezien in zijn therapeutische nut dan in zijn betekenis. Daardoor bleven veel van de eerder genoemde vragen onbeantwoord.